

FRA KØLLERPOLITIKENS DAGE

AF

H. V. CLAUSEN

MAG. ART., FHV. LEKTOR, KØBENHAVN

✱

Om Køllerperioden i Nordslesvigs historie har H. P. Hanssen skrevet en stor afhandling, ja en hel lille bog. Her skal kun gives bidrag til et par sider af den, dog ikke til den, hvori det mest omtalte navn var fru Wildenradt-Krabbes. Køllerpolitiken gav sig et uhyggeligt udslag, da man vilde tvinge de unge Sønderjyder, som opholdt sig på danske højskoler og landbrugsskoler, til ufortøvet at vende hjem; man truede dem og forældrene med, hvis de ikke lystrede, at ville udvise alle danske undersåtter i det sogn, hvor vedkommende unge hørte hjemme, og i mange sogne udgjorde de Slesvigere, der havde opereret for Danmark, en meget stor del af befolkningen. Der var stor fare for, at de unge af sig selv vilde følge kommandoen, eller at deres forældre skulde kalde dem hjem, af medlidenhed med dem, der ellers kunde udvises, eller af frygt for den indignation, der vilde opstå i sognet, når de, omend kun indirekte, blev årsag til, at deres slægt, venner, naboer, sognefæller skulde jages fra hus og hjem. Gode råd var dyre. Fra Slesvig, det vil sige fra H. P. Hanssen, fik jeg bud om, at der skulde handles hurtigt. Til skolerne sendtes så breve ud for at få oplysninger, om der var Sønderjyder på dem, og da hvem det var, i en henvendelse, underskrevet af Begtrup, Frederiksborg, Brinch-Lassen, Tune, H. V. Clausen, Niels Hjort, Villars Lunn, Otto Petersen, Holger Petersen og Rosendal, Lyngby. Jeg har endnu indberetningerne fra forstanderne. Og der sammenkaldtes til et møde i Søvavillonen i København. De slesvigske elever fra de nærmeste skoler, Frederiksborg, Lyngby og Tune, blev stævnet herind, og de bedste folk, vi kunde finde, blev opfordret til at tale for dem. De med størst autoritet og med størst veltalenhed. Det var Høffding som formand for foreningen 4 S. Det var Georg Brandes, der altid var redebon, når man kaldte på ham i den nationale sag. Det var Vilh. Andersen og Flensborgeren, grosserer Peschcke-Køedt. Det blev disse, der manede de unge til at holde stand og ikke give efter for den tyske

trusel. Meget var afhængigt af virkningen heraf; bøjede Slesvigerne sig på dette punkt, vilde Tyskerne sikkert komme med større og større krav. De unge stod fast — alle — og Tyskerne turde ikke iværksætte deres trusel. Det civiliserede Europa var nemlig i de dage for en kort stund blevet opmærksomt på Nord-slesvig, netop på grund af Tyskernes overgreb.

Vigtigst af alt blev dog den gang kampen for bevarelsen af den danske jord. Også her havde Tyskerne fra midten af goerne sat ind med en mægtig energi, idet de drog fordel af de svage punkter, som hævdelser af jorden netop i de år frembød. Den preussiske regering købte i stort tal proprietærgårde op i Nord-slesvig, benyttende sig af danske ejeres økonomiske svaghed, eller idet man fristede dem med de rigelige tyske penge.

Så rysted de på egebord de sølverpenninge hvide.

„Dem skænker dig alle den rige Knud, hvis du for ham tør stride.“

Da Bjørnen så det møgle sølv, begyndte han at skule.

„Såmænd da,“ mælte den liden smådreng, „nu fanger ej skjoldet bule.“

Dog kun 14 danske storgårdsejere fik deres skjold plettet. De gav efter for fristelsen. Kun 14, og regeringen måtte derefter bruge sine overflødige penge til at købe 22 tyske ejendomme. Med bevidst hu foretoges købene væsenlig langs med den daværende nordlige grænse; man vilde dermed lægge et tysk bælte tværs over landet, der skar sig ind mellem den danske befolkning i Nørre-jylland og den syd for Kongeåen. I forvejen støttede man sig, især østpå, til en række storgårde, der var i privat tysk besiddelse.

Til de 14 danske hørte Mussmann, der i året 1900 kvitterede Keldet i Fjeldstrup sogn, en af landets bedste gårde, skønt han var en meget rig mand. Det tjæner ikke til befolkningens ære i Haderslev Østeramt, at denne mand i en række år havde kunnet spille en førende rolle; hans eneste adkomst var de mange penge. En stor, bred, selvbehagelig mand, hvis drævende uafsladlige tale kunde jage en langt bort. Som formand for den nordslesvigske fælleslandboforening havde han lagt sin døde hånd over al fremdrift. Jeg har flere breve fra en fremragende landmand på Als, hvori denne i meget bitre ord udtrykker mer end sin misfornøjelse, — sin harme over Mussmann som formand her, og jeg har jamrende breve fra den stakkels sekretær i foreningen, hvem han kuede og kuskede. Jeg har endelig fra grosserer Julius Nielsen, Damager, en beretning om salget af Keldet:

Da det rygtedes, at Mussmann havde tilbudt gården til Nybyggerkommissionen, henvendte Schmidt sig øjeblikkelig til ham. Tiltrods for, at Schmidt udtalte, at han var sikker

på at kunne skaffe dansk køber, vilde M. dog ikke tage sit tilbud tilbage. Alt hvad der kunde nås var, at M. gav løfte om, at når hans tilbud ikke accepteredes, vilde han d. 20de lade høre fra sig. Den 20de gik, men intet fra M. Den 21de var Schmidt hos ham, men traf ham ikke, han var i København. — Den 23de aften rygtedes, at M. var kommet syg hjem, samt at regeringen havde accepteret. Den 24de fandt Schmidt ham sengeliggende, i højeste grad nedbrudt og ulykkelig, grædende over salget. „Jeg fortryder det bitterligt; kunde De finde udvej?“ sagde han. — Fra Januar af er en ny lov trådt i kraft, hvorefter salg eller køb af „grundbesitz“ først bliver bindende og „rechtskræftig“, når dokument attesteret af notar eller amtsdommer foreligger. Denne lovbestemmelse kan kun have til formål at forhindre, at overilede salg eller køb finder sted, og en del gode mænd, der tilfældig var samlede, besluttede, at Schmidt, Skau og jeg skulde gøre M. opmærksom herpå, samt søge at formå ham til at gøre brug af sin ret. Vore bestræbelser mislykkedes. Han vilde ikke benytte sin ret; kun når regeringen ikke vilde opfylde en del betingelser, han yderligere havde at stille, vilde han trække sig tilbage. Mandag morgen kom kommissionen, og kl. 10 begyndte forhandlingerne, der endelig onsdag eftermiddag førte til afslutning af salg. Mussmann benyttede retten til at kunne trække sig tilbage, benyttede udsigten til mulig at kunne få solgt til anden til at presse regeringen til at gå ind på en række nye fordringer.

Der er blevet lagt al den pression på M., man har kunnet, mange forsøg er gjorte for at forhindre katastrofen, Schmidt har gjort et stort og smukt arbejde, der havde fortjent bædre løn. Det sidste forsøg, der gjordes for at vinde tid og for muligvis at trætte kommissionen, foresloges af hr. Bülow og var, at der stilledes ham m. 10,000 mere for gården i udsigt. „Ja så går jeg op til kommissionen, siger den, at der nu er budt m. 10,000 mere. Den kan ikke gå højere inden den forhører [sig] hos ministeren. Kan De i løbet af en time stille sikkerhed for, at denne handel går i orden, er gården Deres.“ Så hans ord. Men hans fordring kunde jo ikke opfyldes, og en fornyet henvendelse om 24 timers respit forblev uden resultat.

Det er meget trist, at en mand, der har stået i så fremskudt stilling, viser sig så lille, og det er meget bedrøveligt, at en sådan ejendom går bort, men glædeligt er det, at vi nu sandsynlig kommer af med M. Han har i de senere år gjort megen skade; jeg tør næsten sige: Hellere regeringens forvalter på Keldet end Mussmann.

Hvad der sigtes til med den skade, Mussmann havde gjort i de senere år, er det intime forhold, han ene af alle Nordslesvigere opretholdt med den landsforræderske, fru Wildenradt-Krabbe, den preussiske regering havde fået anbragt som redaktør af det gamle danske blad „Dannevirke“, da dette af en insolvent ejer var bleven afhændet til den. Med købet havde Preusserne vistnok nærmest det formål, at skabe ikke en egentlig tyskhed, men lunkenhed blandt bladets abonnenter. At en dansk fører havde solgt sin gård til dem, skulde medføre, at andre danske kunde skaffe sig en undskyldning for også at sælge. For nogle kunde også den pekuniære nødvendighed tjæne som forsvar. Om en forgældet mand handler følgende brev, ligeledes fra Julius Nielsen:

Fuglsang, Mariegård, Jørgen Schmidt, Glasergård og I. H. Schmidt var i lørdags hos N. N. De herrer forsøgte at formå N. N. til at afholde sig fra salg . . . men han var meget kort for hovedet: hvis ikke gården købtes idag, kunde den ikke fås. Prisen der fordredes . . . er altfor høj, vore sagkyndige mener at selv [til 15—19,000 m. mindre] vilde det falde svært at finde køber iblandt egnens folk, og at man selv til denne pris måtte regne med at holde gården, måske i åringer. Jeg er noget ængstelig for det slette eksempel, som en mand som N. N. giver, og jeg er meget ængstelig for, at han, når han skal til at forsvare sig mod de angreb, der kommer, kunde være istand til f. ex. at blive medarbejder af „det gamle Dannevirke“, kortsagt blive talsmand for det mellemparti, regeringen absolut vil have dannet . . . Det er et kedeligt tilfælde, men der kan intet gøres imod. At præmiere danskhed på denne måde må sikkert virke deprimerende og afføde uholdbare tilstande.

Tidene skifter. Ved genforeningen 1920 blev ikke blot de 14 tidligere danske ejendomme, men også de 22 tyske, danske statsdomæner; på de allerfleste af dem er de tyske forpagtere forsvundet, eller også er gårdene udstykket til småbrug.

Ved siden af disse storkøb satte den preussiske regering også penge i 3—400 mindre ejendomme, de såkaldte rentegårde, således, at den samtidig hævdede sig tilsynsret og forkøbsret til dem. „Ejerne“ var således ganske afhængige. Storsindet opgav den danske regering efter genforeningen alle de rettigheder, den havde arvet efter den preussiske.

For det tredje dannede Tyskerne selskaber, der skulde formidle købet af danske gårde, og som nye ejere tilkalde Tyskere sydfra. Også her lagde man tyngdepunktet mod nord, af den grund, der lige er nævnt, men også fordi den danske modstandskraft her var ringere: her havde udvandringen bort fra Sønderjylland været størst og varet længst. Nu sad på gårdene især i Røddingegnen gamle folk, hvis sønner var fredløse i deres fødeland. Så døde de gamle, eller de magtede ikke længere at drive deres ejendomme. Danske købere fandtes ikke; henved et par hundrede ejendomme større eller mindre gik så i denne egn over til tyske nybyggere. Kendt er Valdemar Rørdams digt om Jens Gram, der blev fulgt til jorden af 8 sønner; inden 24 timer måtte de igen være ude af landet; de havde haft lov til at bære faderen til graven og skrive under på ejendommens overgang til en Tysker.

Gode råd var dyre; fra Nordslesvig lød angstråbet over i Kongeriget til de foreninger, som den gang virkede for danskhedens bevarelse dernede; men disse foreningers midler var små og kunde aldeles ikke magte den opgave, at bevare jorden. Jeg glemmer aldrig, da den forlængst afdøde Asbjørn Skrumsager stod i vor midte og bad om hjælp til at redde Tornumgård i Lintrup sogn, men

gik den gang forgæves. Denne gård blev reddet ad andre veje, men det var galt nok endda. Diskussioner var der nok af og projekter ligeså, men de var kun halvvejs gennemtænkte og blev slået ned af juristerne eller af de praktiske folk.

Da var det, jeg sagde til mig selv: dette må have en ende. Ord havde vi haft nok af, men vi måtte have handling, det vil sige, vi måtte skaffe penge. Selv havde jeg ingen forstand på penge, men jeg fik en sammenkomst istand med fire mænd, der var klogere end jeg, valgte ved omhyggelig omtanke. De er nu alle fire døde. Det var landstingsmændene, grosserer Holger Petersen og gods-ejer Villars Lunn, vexellerer Laurids Bing og senere skoledirektør Niels Hjort. Blandt dem, der dernæst droges ind i sagen, skal nævnes højesteretsadvokat Nellemann og Flensborgeren muremester Carl Kruse. Sekretær, senere bestyrelsesmedlem i den forening, der nu blev dannet, blev nuværende højesterets-sagfører Fritz Bülow.

Holger Petersen var den 25. Juli 1862 med ved afsløringen af Løven paa Flensborg kirkegård og var da allerede patriotisk grebet. To år efter viste han dette ved at gå med i krigen som frivillig og give sit blod for fædrelandet; han blev såret i affæren ved Lundby. At han også senere bevarede denne sin nationale følelse, viser hele hans færd. Gennem mange år kunde man se den tavse mand være tilstede ved møder med Slesvigere, ofte beskedent i baggrunden, men de, der iagttog ham, kunde tydeligt spore, hvorledes hans følelse mættedes, opbyggedes ved den stemning, der ved slige lejligheder skabtes; og han var ikke den, der lod sin følelse blive uden efterfølgende handling. Han lod dog ikke sin højre hånd vide, hvad den venstre gjorde; det kan kun anes igennem, hvad der tilfældigt er kommet til andres kundskab; også i Slesvig har han privat grebet ind i det stille, hvor det gjordes nødvendigt. Hans overordentlige autoritet, hans grundfæstede indflydelse inden for købmandsstanden kunde gøre også mange hidtil ligegyldige interesserede. Også Laurids Bing nød stor anseelse blandt de københavnske pengemænd, men han døde desværre ikke ret længe efter at sagen var kommen i gænge.

Villars Lunn, der var svigersøn af den sønderjydske fører Junggreen, havde på samme måde meget at sige hos godsejerne, fra hvem der også skulde komme penge. Han havde en mærkelig suggestiv ævne til at foreholde dem sagens moralske betydning. Også han har personligt bragt meget store ofre for at hævde stillingen dernede. Undertiden kunde han volde os vanskeligheder; kunde true med at gå fra det hele; han var et stemningsmenneske, der svingede mellem optimisme og — oftere — pessimisme, — og han var meget påvirkelig fra en bestemt slesvigsk side, der måske nok vilde sagen vel, men ikke de folk, vi brugte

i arbejdet dernede. Gennem ham fik vi f. ex. at vide, at — falskeligt — der bestod et spændt forhold mellem Gustav Johannsen og H. P. Hanssen. Sommetider syntes han, at Sønderjyderne ikke var hjælpen værd, når de viste mindre ideelle sider frem, men så kunde han brat slå om. I et brev skrives: Villars Lunn er bleven et helt andet menneske, siden han var i Slesvig; måske skal han sendes på en sådan rejse, hvergang hans melankoli kommer over ham.

Men sjælen i foretagendet blev Niels Hjort, min skolekammerat fra 14—15 års alderen og min ven til hans tidlige død i 1917. Selv en slesvigsk præstesøn af dem, der blev fordrevet i 1864, fik han allerede som russ sin indvielse i Sønderjylland. Af en fodtur, der tiltrådtes af den nybagte student med 4 kr. i lommen, et langt sigtebrød og nogle hårdkogte æg, og som skulde være gået fra Nyborg til Svenborg og tilbage igen, blev for ham og for to kammerater en færd, der strakte sig til Als og Dybbøl, til Flensborg og Danevirke. Gennem mange år optaget af sin gærning som skolestyrer fik først nu hans fædrelandskærlighed praktisk udslag. Han blev den rette mand i det rette øjeblik. Han blev den, der udkastede slagplanen, og den der væsentlig gennemførte den; han havde den mageløse ævne, når han var blevet greben af en sag, alene at hellige sig den og kaste alt andet til side, „selv gå op i alterflammen“; han havde en vældig arbejdskraft — tilsidst sled han sig dog selv op — og han havde et mærkeligt praktisk greb på at finde udveje, således også her. Han sagde strax: „Vi skal ikke lave kreditforening eller få penge tillåns i bankerne; de midler, vi skal skaffe frem, må stå frit til vor rådighed, de skal gives os“. Således blev foreningen af 5. Oktober 1898 stiftet, årsdagen efter A. D. Jørgensens død; denne vor første historiker havde været hovedmanden i slesvigske foretagender, både Nord-slesvigernes vejleder heroppe fra og den, der forstod at binde modsætningerne i Kongeriget sammen.

Uge efter uge samledes en kres af folk, der havde særligt hjærte for sagen, i en sal i Dagmarhotellet og gennemgik Københavns skattebog for at finde dem, man skulde gå til. Med dem samledes man til møder i salen under den store børssal, hvor så Hjort indtrængende og overbevisende gjorde rede både for stillingen dernede og for udvejene. Den første aften indkom på eet bræt 75.000 kr. fra 45 deltagere, på det næste 100.000 fra o. 100. Af hver bidragyder krævedes der mindst et beløb af 500 kr. Det var på den tid, da højre og venstre endnu for nylig havde stået skarpt overfor hinanden; efterdønningerne fra provisorietiden var stadig kendelige, men møderne her var blandt de tegn, der indledede blidere tider, dem der førte til systemskiftet 1901. Smukt kom dette til syne på det første møde, da provisorierne mest pågående agitator, Flensborgeren pro-

fessor Matzen, i sin glæde over resultatet sluttede den radikale Hjort i sine arme. Fra København forlagdes møderne ud i landet, vi kom til Ålborg, Hobro, Randers, Århus, Odense og Svenborg; det lille Svenborg gav vist nok det forholdsvis bedste resultat, 11.000 kroner på en time. Jeg kan ikke her komme ind på at nævne navne på medlemmer i den nye forening. Jeg vil blot fremhæve, at ligesom Hjort og Holger Petersen på mødrene sider var Jøder, således kom forholdsvis mange deltagere og store pengesummer ind fra nationalsindede Jøder, og een ting endnu, blandt medlemmerne var den fremfor alle dengang som fædrelandsløs udskregne redaktør af „Politiken“, Viggo Hørup. I bestyrelsen kom foruden ovennævnte til at sidde grosserer Adolph, kammerherre Castenschiold til Borreby, helten fra Dybbøl, oftalmologen, professor Grut, bankdirektør Axel Heide, der var født i Haderslev, professor Høffding, fabrik-ejer Vilh. Jørgensen, borgmester Koch i Odense, der før 1864 havde været appellationsretsråd i Flensborg, bankdirektør Nørgaard, dengang i Århus, højskoleforstander Schrøder, Askov, grosserer Selgen Sthyr og kammerherre Vind, Sanderumgaard.

I foråret 1899 var der indsamlet en 600.000 kr., hvad der dengang betød meget mere end nu, særlig når man tager hensyn til, at alt dengang måtte foregå i dybeste stilhed; da sønderjydsk Fond blev dannet efter krigen, da Landeværnet blev skabt i 1926, kunde der handles med fuld åbenhed og ikke blot indenfor meget snævre krese. Adskilligt mere havde vi sikkert kunnet opnå, hvis ikke ud på foråret en indenlandsk kalamitet var stødt til, den store lock-out, som nu optog al interesse. Så nedlagde vi arbejdet, de indsamlede midler viste sig imidlertid at være fuldt tilstrækkelige, således som de blev anvendt.

Men det var ikke nok gennem de gode folk at have fået pengene herovre; det gjaldt også om at finde den mand i Slesvig, hvem vi kunde tage med, når pengene skulde ud at gøre nytte; han måtte være i besiddelse af tilstrækkelig autoritet dernede, han måtte stå ganske uafhængig, han måtte byde garanti i pekuniær henseende, og han måtte ikke have haft nogen national-politisk fortid. Af den sidste grund holdt vi H. P. Hanssen ganske ude fra foretagendet, men mine kolleger gik med til at udse grosserer Julius Nielsen på Damager ved Haderslev til dette ansvarsfulde hverv, en af Nordslesvigs første forretningsmænd, i besiddelse netop af de fornødne egenskaber. Han havde særlig i Haderslev Amt lært befolkningen, hvilken betydning det havde for dens selvstændighed, at den også i økonomisk henseende kunde stå på egne ben. Mange var de mennesker, for hvem han i årenes løb havde været rådgiver og støtte. Det var altid hans glæde at have med reelle foretagender at gøre. I politisk hen-

seende stod han til venstre både for H. P. Hanssen og redaktør Jessen. Han følte sig i mange måder tiltalt af de socialistiske idéer. Som købmand havde han ævnen til at afveje chancer og at handle hurtigt i øjeblikke, hvor hurtighed var nødvendig, hvad der netop fik stor betydning, når Tyskerne var ude med overbud efter danske ejendomme, og vi først fik det at vide i sidste øjeblik. Pengene gik gennem „Haderslev Bank“, i hvis bankråd Jul. Nielsen var formand.

Gennem Julius Nielsens virksomhed for os henledes Nordslesvigernes opmærksomhed på ham også til politiske ombud. 1901—1908 var han medlem af den preussiske landdag i Berlin; i Haderslev kresdag (amtsråd) var han gennem mange år den kritiske ordfører overfor landråden og det kunstig skabte tyske flertal.

Et årstid igennem var dog forretningsgangen meget besværlig. På brevhemmeligheden kunde man ikke stole (jeg har sikre vidnesbyrd derom), og al forhandling måtte foregå personlig; i løbet af et år færdedes jeg 22 gange mellem København og Nordslesvig, rejste lørdag aften fra hovedstaden — dengang havde man ikke sovevogne — måtte tilbringe et par uhyggelige timer på Vamdrup banegård i den tidlige morgenstund, før toget gik sydpå, fik så god forplejning hos Julius Nielsen i Haderslev, var igen hjemme mandag morgen for at passe min skole.

Forud var dog gået en recognoscering af den mest medtagne egn omkring Rødding. Imellem jul og nyår kørte afdøde dyrlæge Gram i Københoved mig i bidende kulde, 10° frost, fra by til by i Rødding-egnen for at få forholdene undersøgt. Adskillige folk havde vi udsigt til at få til at sætte på gårdene heroppe, når de gamle ikke kunde mer. Det var mænd fra Als og Sundeved, hvor udvandringen tidligst var ophørt, hvor der var et lille overskud af unge, som havde været i den preussiske trøje. Men en vinteraften herude i Karl Frandsens lune og lave stue i Dover i Lintrup sogn meldte sig den første køber fra egnen selv, ja hvorfor ikke nævne hans navn, Nis Gammelgård fra samme by. Sidst hilste jeg på ham ved festen, da H. P. Hanssen blev tresindstyve år. Selvfølgelig havde han betænkeligheder og hans fader endnu fler, men handelen kom dog istand, og siden mange ydermere.

Den nævnte forretningsgang var jo ret besværlig, men så kom tilfældet d. v. s. Preusserne os til hjælp. I vinteren 1899 afskedigede de læreren J. H. Schmidt i Snogbæk i Sundeved, fordi han ikke vilde lade sig tvinge til at deltage i festerne i anledning af den tyske kejsers fødselsdag. Han var af en god dansk slægt i Nordslesvigs sydligste egne. Jeg kendte godt manden af omtale, havde også haft ham til studium i en jærnbaneakupé, uden at han vidste af det. Det slog

øjeblikkelig ned i mig, da jeg læste om hans afskedigelse: „Der har vi manden, vi kan bruge.“ Han blev under titlen ejendomskommissionær (tysk: hypotheke-makler) foreningen af 5. Okt.s forretningsfører, der sammen med Julius Nielsen afgjorde, hvad vi herovre ikke kunde skønne over. Vi fik ingen grund til at fortryde valget. Han havde det sikre skøn til at bedømme mennesker såvel som jord, han havde ævnen til at kunne holde ud i forhandlinger frem og tilbage, han kunde tage en beslutning, selv om den medførte risiko eller nødvendigheden af at gå udenfor sine instruxer, han havde den redelighed og ubestikkelighed, der var såre nødvendige egenskaber, hvor man som han blev omlejret af egoister og plattenslagere. Hans diskretion endelig gjorde, at man uden frygt kunde søge ham. Han var blandt mændene med „faste hjerter“. Han var en stolt mand, til tider stejl; han kunde ikke gå under øjne, han havde det Jakob Knud-senske „Sind“, den bundne lidenskab, der ved lejlighed kunde bryde frem i vælde, men bagved den stærke vilje lå den bløde følelse. De gentagne angreb, som ad omveje nåede frem til os og som blev ved lige til foreningens salige ende, kunde han møde med åben pande.

Foreningen af 5. Oktober afsluttede realiter sin tilværelse, da den i 1910 overlod sine midler til den nydannede nordslesvigske kreditforening. Der var da bleven behandlet o. 250 sager. Dens levnedsløb var ganske ubemærket; bene vixit qui bene latuit; de juridiske formaliteter tog den sig let, dens love fandtes kun i eet exemplar på et ark almindeligt brevpapir, som er skrevet med min hånd. Bestemmelserne om et repræsentantskab faldt bort af sig selv efter et par års forløb og ingen spurgte efter det. Sådant tillid viste man de mænd, der stod i spidsen for foreningen, der dannede dens forretningsudvalg, Laurids Bing, Niels Hjort, Villars Lunn, Nellemann, Holger Petersen og H. V. Clausen. Ved døds-fald gik de fem af disse bort og erstattedes af Vilh. Jørgensen, professor Camillus Nyrop, kammerherre Sehestedt Juul, grosserer Sthyr, Nørgaard, grosserer Al-brechtsen, Bülow og ingeniør Poul Larsen, for de flestes vedkommende dog først efter at pengenes forvaltning var gået over til kreditforeningen. De penge, der stod til rådighed, da foreningen også formaliter ophævedes 1921—22, blev sat i mellemslesvigske ejendomme.

Hvad der også bør fremhæves, er den ubrydelige tavshed, der blev bevaret ikke blot om forhandlingerne i forretningsudvalget, men også af de menige medlemmer om foreningens tilværelse i almindelighed. Tyskerne, så nysgerrige de end var, fik aldrig noget at vide om, hvorfra de kapitaler skrev sig, som de dog snart mærkede rislede ud over jorden i Nordslesvig. Dyrslæge Gram i København skriver 19. marts 1899:

Nu vides det overalt heromkring, at der er billige danske penge at få, men underligt nok er det brygger Carl Jacobsen, der sætter dem i ejendomme herovre. For godt en uges tid siden kom amtsforstander Thiermanns skriver, hr. Brodersen, til kromand Petersen i Rødding Vesterkro og spurgte: Veed De noget om, at brygger C. Jacobsen har givet 12 mill. til lån i nordslesvigske ejendomme. Petersen: 12 mill., nej, det er (en ed) 25 mill. — Lad ham fylde den i amtsforstanderen, sagde Petersen.

At Schmidt særlig i den første tid kunde møde ubehageligheder og ret fræk inkquisition fra øvrighedens side, skildres bl. a. af ham i efterfølgende brev. Navnene på de danske i det er ændrede.

Det var grundbogsdag [i Rødding] og jeg skulde udbetale penge til Chr. Hansen, P. Madsen, Holm og Jensen. Strax ved min indtrædelse spurgte sekretæren: Sind Sie vertreter der dänischen bank. Jeg: Nein, ich bin hypotheckenmakler. Sekretæren: Sie machen geschäfte nur mit dänischgesinnten leuten. Jeg: Ich mache geschäfte mit wem ich kann. S.: Dann darf ich wohl auch einen mann an Sie senden, um geld zu leihen. Jeg: Das dürfen Sie gerne. Kann ich geschäfte mit ihm machen, dann thue ich es mit vergnügen . . . Amtsdommeren råbte strax, da han så mig: Wieder Haderslev Bank. Jeg: Ja. A.: Es ist dänisches geld; Sie haben doch den artikel gelesen in den Hamburg. Nachrichten. Jeg: Hr. Amtsrichter, ich bin hypotheckenmakler und habe das geld aus der H. B. Woher die bank ihr geld hat, weiss ich nicht. A.: Sie sind ein abgesetzter preussischer volksschullehrer. Jeg: Nein. A.: Sie sind doch entlassen. Jeg: Ja. A.: Beziehen Sie pension. Jeg: Nein. A.: Warum nicht? Jeg: Das wird die regierung Ihnen am besten sagen können. A.: Sie haben gewiss den kindern einen guten unterricht im deutschen gegeben? Jeg: Ja. A. til Chr. Hansen: Was wollen sie. Chr. H. kunde ikke få sagt noget på tysk. A.: Wollen oder können Sie nicht deutsch? Chr. Hansen leende: Könne nix, könne nix. A.: Von 1. januar 1900 wird doppelt gebühr gezahlt von denjenigen, die nicht deutsch sprechen. Så gjorde han papirerne færdig, men Chr. Hansen havde næppe underskrevet, før A. råbte: Adieu, adieu. . . A.: Wieder H. B.? Jeg: Ja. A. til Madsen: Sie wollen dänisches geld haben? Madsen: Ich kann nix mehr bi de sparkass laanen, dafür hat ich bi de bank laant. A.: Es ist dänisches geld. H.: Dat weet ich nicht. A.: Rufe Christiansen. Denne, arrestforvareren, kom. A. til Christiansen: Ist Madsen dänisch gesinnt? Chr.: N-e-i-n. A.: Verhält er sich ruhig. Chr.: Ja. Så blev den sag gjort færdig, mens A. pegede på mig og sagde til Christiansen: Das ist ein preussischer volksschullehrer. Jeg: Nein entschuldigen Sie, ein gewesener. — Holm kommer. A.: haben Sie noch mehr. Jeg: Ja. A.: Wie viele? Jeg: Noch zwei. A. til Holm: Haben Sie nicht am deutschen kriege teil genommen. Holm: Neh. A. ringede, Christiansen kom: Hat Holm nicht am deutschen kriege teil genommen? Chr.: Nein. A. til Holm: Sie wollen auch dänisches geld haben, wir merken uns diese leute. Holm: Ich bekomme geld von d. H. B. A.: Wie kann die H. B. ein unsicheres geld hinsetzen, denn das geld steht bei Ihnen doch unsicher? Holm: Nein. A. ringede påny, Chr. kom. A. til Chr.: Wie gross ist der werth der hufe? Chr. vidste det ikke ret, men A. hjalp ham at vurdere og bægge kom til det resultat, at gården var 50—60.000 mark værd. Trods det at Holm fik 2000 mark indført efter 43.000,

udbrød A.: Das geld steht doch unsicher, og henvendt til mig: Glauben Sie nicht, dass die preussische regierung auch etwas thun wird? Jeg: Ich habe keine meinung darüber, was die regierung thun wird. [Så kom turen til den næste. Schmidt rådede Holm til at besvære sig, men næste gang undskyldte amtsdommeren sin optræden.]

Jeg gad vide om Vogelgesang er blevet modtaget sådan på et dansk embedskontor.

Et andet brev fra Schmidt fortæller, at Boy Hoyer i Øster Lindet fik brev fra kommuneforstanderen, at hvis han ikke lod være at anvise danske købere, vilde hans folk blive udvist. Hoyer tog intet hensyn dertil. Om resultatet af 5. Oktobers virke allerede på et tidligt tidspunkt fortæller Schmidt i et brev 4. Decbr. 1899:

O. 40 for største delen unge mænd har kunnet erhverve eller beholde [ejendomme]: „Vi er godt tilfredse, det skal nok gå.“ I moralsk henseende har gærningen haft sin store betydning. De lunkne, som i foråret næppe vilde have betænkt sig på at sælge til Nybyggerforeningen, erklærer nu, at de meget nødig vil sælge til Tyskere. Den kendsgærning, at de, som absolut skal sælge, kan få solgt til danske på grund af støtten fra Danmark, såfremt de ellers vil give en smule tid, har haft sin gavnlige indflydelse. „Kan Danmark ofre så meget for os, så kan vi dog i det mindste give tid.“ Regeringen vil også betænke sig; den har gjort mange sørgelige erfaringer med de tyske købere.

Efter den første famlen var det såvidt jeg husker advokat Nellemann, der foreslog, at vi ganske vist skulde sætte pengene yderst, men gennemgående kun til unge folk, hvis dygtighed og pålidelighed garanteredes ved, at slægtninge og venner satte ligeså meget og ligeså yderligt som vi. Vor og deres tillid blev ikke skuffet. Jeg husker ikke et eneste tilfælde, hvor nogen mand, som vi satte på en gård, ikke inden den bestemte frist havde betalt lånet tilbage, således at pengene kunde komme i nyt omløb. Dette omløb kunde i årenes løb foregå flere gange, og på denne måde har de 6—700.000 m. kunnet gøre meget mere nytte, end om de var bleven sat fast bestemte steder på længere tid. Men man må huske, at vi i højeste grad blev hjulpe af de gunstige konjunkturer for landbruget, som fra forrige århundredes slutning vedvarede lige til verdenskrigen og lettede låntagerne deres afbetalinger. Det var andre tider end nu.

Hvilken modsætning mellem dette stilfærdige arbejde og så den larm, den reklame, hvormed Tyskernes ledere gjorde deres; til de officielle ejendoms-kommissionærer hørte også præster, dommere, forvaltningsekskammere i flæng. Hvilken modsætning mellem den kyndighed, hvormed det danske arbejde blev ledet gennem folk, hvis rod stod i landet selv og som vidste, hvorledes Slesvigs jord skulde drives, og så letsindigheden og uvidenheden om landlige forhold på den anden side. Dær blev embedsmændene ofte taget ved næsen

af deres håndlangere, af mæglere, af sælgerne selv. Hvilken modsætning også mellem de unge danske, som kom til gårdene, og så de dårlige landmænd, de sølle folk sydfra, ofte æventyrere, der lokkedes herind. Den nervøsitet, der skyldtes den tyske indvandring, hørte som Schmidt skrev snart op. Nu i 1932 er næsten alle indvandrede i denne egn borte. Udenfor Rødding sogn, hvor der kom tysk håndværkerindvandring, var der i Frøs herreds 8 andre sogne ved folketingsvalg 1929 3442 danske stemmer og 49 tyske. I Rødding sogn 790 danske og 52 tyske. Skandalerne indenfor den tyske embedsmandsstand skal jeg ikke komme ind på, de er tilstrækkelig oplyst af H. P. Hanssen i hans afhandling om Køllerpolitiken. Den kostede ham tre måneders fængselsophold.
